

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра менеджменту

ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

**Методичні рекомендації до проведення практичних занять
та самостійної роботи здобувачів освітнього ступеня
«бакалавр» спеціальності D3 «Менеджмент»**

Біла Церква
2025

УДК 005:502.1

Розглянуто й рекомендовано до друку
та практичного використання
науково-методичною комісією БНАУ
(Протокол № 4 від 20.11.2025 р.)

Укладачі: **Гринчук Ю. С.**, д-р. екон. наук, професор
Коваль Н. В., канд. екон. наук, доцент
Вихор М. В., канд. екон. наук, доцент

Екологічний менеджмент. Методичні рекомендації до проведення практичних занять та самостійної роботи здобувачів освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності ДЗ «Менеджмент» / укладачі: Ю. С. Гринчук, Н. В. Коваль, М. В. Вихор. Біла Церква: БНАУ, 2025. 55 с.

Методичні рекомендації призначені для підвищення рівня теоретичного та методичного забезпечення навчання здобувачів із курсу «Екологічний менеджмент» із проєкцією на майбутню професію. Вони сприятимуть розвитку сталого управління, підвищенню ефективності використання ресурсів, зменшенню негативного впливу на довкілля та покращенню екологічної свідомості як серед підприємств, так і серед населення.

Рецензент: **Паска І. М.**, д-р екон. наук, професор кафедри публічного управління, адміністрування та міжнародної економіки.

© БНАУ, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	5
КОМПЕТЕНТНОСТІ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ Д3 «МЕНЕДЖМЕНТ».....	6
РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ».....	7
1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	7
2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ».....	8
3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ».....	9
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ.....	9
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПРАКТИЧНІ НАПРЯМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ.....	10
4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ».....	13
ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	15
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ.....	15
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПРАКТИЧНІ НАПРЯМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ.....	25
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ.....	35
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ.....	35
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПРАКТИЧНІ НАПРЯМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ.....	36
ПИТАННЯ ДЛЯ МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ.....	37
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ.....	37

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПРАКТИЧНІ НАПРЯМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ.....	39
КОМПЛЕКТ ТЕСТІВ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ...	40
МЕТОДИ НАВЧАННЯ.....	49
МЕТОДИ КОНТРОЛЮ.....	49
РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ПРИСВОЮЮТЬСЯ ЗДОБУВАЧАМ.....	50
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ.....	51

ВСТУП

Екологічний менеджмент – це система управління, яка включає організаційну структуру підприємства, діяльність, ресурси та методи, спрямовані на розробку, впровадження, аналіз та актуалізацію екологічної політики, а також на досягнення екологічних цілей підприємства чи організації.

Екологічний менеджмент є частиною загальної системи управління і включає в себе планування, обов'язки, відповідальність, досвід, методи, процеси та ресурси для розробки, впровадження та аналізу екологічної політики.

Принципи екологічного менеджменту:

- екоефективність – досягнення максимальних результатів при мінімальному використанні природних ресурсів та мінімальному впливі на довкілля;

- екосправедливість – забезпечення справедливого розподілу витрат та вигод, пов'язаних з охороною довкілля, між різними групами населення та поколіннями.

Функції екологічного менеджменту:

- екологічний моніторинг – спостереження за станом навколишнього середовища;

- екологічний контроль – перевірка дотримання екологічних норм і стандартів;

- екологічна експертиза – оцінка впливу господарської діяльності на довкілля;

- екологічне планування – розробка стратегій та планів для досягнення екологічних цілей;

- екологічне нормування – встановлення допустимих рівнів забруднення.

Переваги екологічного менеджменту для підприємства: зменшення впливу на довкілля; підвищення ефективності використання ресурсів; покращення іміджу; зменшення ризиків.

Екологічний менеджмент є важливим інструментом для досягнення сталого розвитку, який поєднує економічний, соціальний та екологічний аспекти. Сертифікація за стандартом ISO 14001 є визнанням ефективною системи екологічного менеджменту на підприємстві. В цілому, екологічний менеджмент спрямований на те, щоб підприємства та організації працювали ефективно та прибутково, водночас дбаючи про збереження довкілля для майбутніх поколінь.

Метою вивчення дисципліни «Екологічний менеджмент» є формування у здобувачів системи знань, навичок та компетентностей, необхідних для ефективного управління екологічними аспектами діяльності підприємств та організацій, а також для забезпечення їх сталого розвитку.

Таким чином, дисципліна «Екологічний менеджмент» готує фахівців, здатних ефективно управляти екологічними аспектами діяльності та сприяти досягненню екологічної стійкості.

КОМПЕТЕНТНОСТІ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ ДЗ «МЕНЕДЖМЕНТ»

ЗК 08. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 17. Прагнення до збереження навколишнього природного середовища.

СК 02. Здатність аналізувати результати діяльності організації, зіставляти їх з факторами впливу зовнішнього та внутрішнього середовища.

СК 05. Здатність управляти організацією та її підрозділами через реалізацію функцій менеджменту.

СК 06. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо.

СК 07. Здатність обирати та використовувати сучасний інструментарій менеджменту.

СК 16. Здатність аналізувати та оцінювати вплив організації на довкілля, формувати обґрунтовані рішення щодо управління екологічною безпекою на регіональному рівні.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

ПРН 06. Виявляти навички пошуку, збирання та аналізу інформації, розрахунку показників для обґрунтування управлінських рішень.

ПРН 08. Застосовувати методи менеджменту для забезпечення ефективності діяльності організації.

ПРН 18. Ідентифікувати ризики в екологічних станах довкілля та причини їх виникнення, оцінювати екологічні наслідки діяльності організації, обґрунтовувати рішення та розробляти заходи щодо управління екологічною безпекою на регіональному рівні.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

На вивчення дисципліни «Екологічний менеджмент» для денної форми навчання виділено всього 120 академічних годин (4 кредити ECTS), у т. ч. аудиторних – 56 годин (лекції – 28, практичні заняття – 28), самостійна робота студентів – 64 години.

Опис навчальної дисципліни за показниками та формами навчання наведено в таблиці:

Найменування показників	Шифр та найменування галузі знань, спеціальності, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів, відповідних ECTS – 4	Галузь знань: D «Бізнес, адміністрування та право»	Обов'язкова	
		<i>Рік підготовки:</i>	
Змістових модулів – 2	Спеціальність: D3 «Менеджмент»	4-й	5-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання (есе, критичний огляд наукових публікацій, мінілекція)		<i>Семестр</i>	
		7-й	9-й
Загальна кількість академічних годин – 120		<i>Лекції</i>	
		28 год.	6 год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4; самостійної роботи студента – 4,6.	Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти	<i>Практичні</i>	
		28 год.	6 год.
		<i>Самостійна робота</i>	
		64 год.	108 год.
		Підсумковий контроль: іспит	

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»

Метою вивчення дисципліни «Екологічний менеджмент» є забезпечення здатності приймати ефективні управлінські рішення щодо мінімізації негативних впливів діяльності підприємств на довкілля та досягнення високого рівня екологічної безпеки процесів виробництва та споживання, здійснювати екологічно безпечну діяльність підприємств, забезпечувати екологізацію виробництва, управління та освіти з метою захисту довкілля та реалізації принципів збалансованого розвитку.

Іншими словами, вивчення дисципліни «Екологічний менеджмент» має на меті:

- формування цілісного уявлення про взаємодію економіки та екології;
- розуміння концепцій, цілей та функцій екологічного управління;
- оволодіння знаннями та навичками у сфері екологічного менеджменту та аудиту;
- застосування сучасних методів та інструментів екологічного менеджменту;
- розробка та впровадження систем екологічного менеджменту на підприємствах;
- вирішення еколого-економічних проблем;
- забезпечення сталого розвитку та зменшення негативного впливу на довкілля.

Основним завданням вивчення дисципліни «Екологічний менеджмент» є опанування здобувачами сукупності знань, вмінь та навичок, необхідних для управління діяльністю, що впливає на навколишнє середовище, з метою досягнення сталого розвитку та мінімізації негативних екологічних наслідків.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Екологічний менеджмент» здобувач повинен *знати* основні принципи та елементи системи екологічного менеджменту; *розуміти* як розробляти та впроваджувати екологічну політику на підприємстві; *вміти* аналізувати та застосовувати екологічне законодавство.

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Тема 1.1. Концептуальні засади та структура системи екологічного управління

Опис навчальної дисципліни: цілей, змісту, очікуваних результатів навчання, порядку та критеріїв оцінювання. Принципи академічної доброчесності.

Основи системного екологічного управління та екологічної політики. Екологічна безпека і екологічний ризик. Управлінські рішення в умовах сталого розвитку. Суперечності у сфері сталого розвитку та «кризового» управління економікою.

Тема 1.2. Корпоративний екологічний менеджмент в системі екологічного управління

Сутність та структура екологічного менеджменту. Екологізований, екологічно спрямований, екологічний менеджмент. Рівні екологічного менеджменту. Вигоди від впровадження системи екологічного менеджменту для підприємства, держави, суспільства. Історичні аспекти виникнення екологічного менеджменту в Україні і за кордоном.

Відмінність екологічного менеджменту від екологічного управління.

Поняття системи корпоративного екологічного менеджменту.

Загальний алгоритм впровадження системи екологічного менеджменту на підприємстві. Екологічна політика підприємства.

Тема 1.3. Нормативно-правове та інформаційне забезпечення екологічного менеджменту

Системи стандартів екологічного менеджменту. Британські стандарти у сфері систем екологічного менеджменту BS 7750, BS 8555. EMAS. Серія міжнародних стандартів систем екологічного менеджменту ISO 14000. Стандарт ISO 14001. Національні стандарти в галузі екологічного менеджменту.

Проблеми та перспективи гармонізації законодавства України з законодавством ЄС.

Тема 1.4. Реалізація екологічної стратегії

Структура управління і відповідальність. Ресурси, функціональні обов'язки, відповідальність і повноваження. Ідентифікація екологічних аспектів діяльності. Прямі і непрямі екологічні аспекти. Вимоги законодавства. Планування і реалізація стратегії екологічного менеджменту. Підготовка до нештатних ситуацій і відповідні дії.

Тема 1.5. Розробка впровадження і розвиток системи екологічного менеджменту на підприємстві

Управління документацією. Система документації КЕМ. Взаємодія та обмін інформацією. Мотивація. Підготовка і навчання. Моніторинг. Оцінка результативності. Невідповідність та коригувальні та запобіжні дії. Внутрішній аудит системи екологічного менеджменту. Аналіз системи і оцінка керівництвом. Розвиток системи і послідовне поліпшення.

Тема 1.6. Стратегічний екологічний менеджмент як складова частина успіху підприємства

Екологічна стратегія фірми. Класифікація екологічних стратегій. Базисні стратегії «зелених» фірм. Розширена модель конкурентних стратегій фірми Портера. Сант-Гальська модель інтегрованого екологічного менеджменту. Системи корпоративного екологічного менеджменту та їх відображення в міжнародному стандарті EMAS.

Інструменти стратегічного екологічного менеджменту. Перехід від стратегічних цілей компанії до системи корпоративного екологічного менеджменту.

Врахування екологічних аспектів при формуванні довгострокового плану.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 ПРАКТИЧНІ НАПРЯМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Тема 2.1. Екологічна стандартизація і сертифікація

Поняття та цілі екологічної сертифікації, її нормативно-правове забезпечення. Визначення об'єктів і суб'єктів екологічної сертифікації. Обов'язкова сертифікація як форма державного контролю за безпекою продукції для населення та навколишнього середовища, порядок її проведення. Сертифікація та відповідність екологічного маркування I типу: загальні положення, контроль відповідності. Декларація та екологічні етикетки, цілі та основні принципи їх використання.

Тема 2.2. Екологічна експертиза, екологічний облік та екологічний аудит як інструменти екологічного менеджменту

Цілі і завдання екологічної експертизи. Види експертних висновків для висновку державної екологічної експертизи про відповідність прийнятої господарської діяльності встановленим нормативам якості навколишнього середовища. Об'єкти екологічної експертизи.

Цілі, завдання, методи, засоби екологічного обліку, екологічного аудиту. Види екоаудиту. Склад команди екоаудиту. Діяльність екоаудиту до виходу на об'єкт ревізії. Діяльність екоаудиту на об'єкті ревізії. Документи результатів перевірки стану екоменеджменту на підприємстві. Контроль виконання заходів за результатами екоаудиту.

Екологічний аудит і міжнародні стандарти. Екологічний аудит і стандарти екологічного менеджменту в Україні.

Тема 2.3. Екологічний маркетинг в системі екологічного менеджменту. Розробка і реалізація «зеленої» продукції.

Концепція екологічного маркетингу. Сутність і види екологічного маркетингу. Стан, тенденції та чинники розвитку екологічних потреб. Типи товарів за рівнем екологічності Типи споживачів за відношенням до екологічності товарів. Аналіз мотивації споживання екологічних товарів.

Розробка екологічних продуктів і принцип циркулярної економіки. Нові інструменти і форми еко-маркетингу та продуктової політики. Напрямки розвитку ринку екологічних товарів у світі й Україні.

Тема 2.4. Демонстрація відповідності

Сертифікація і самодекларації. Вибір органу з сертифікації. Взаємодія з органом по сертифікації. Інформування про сертифікації. Декларація та екологічні етикетки. Цілі використання екологічних етикеток і декларацій.

Основні принципи екологічних етикеток і декларацій. Самодекларовані екологічні заяви (Маркування II типу). Програма і мета, принципи, вимоги до знаків екологічного маркування I та II типу. Стрічка Мебіуса.

Тема 2.5. Екологічний інжиніринг в системі екологічного менеджменту

Пошук на ринку «зелених» технологій відповідних технічних рішень, здатних задовольнити можливість виконання програми екологічної модернізації підприємства. Еколого-економічне обґрунтування запропонованої програми екологізації виробництва.

Технологічні дослідження на пілотних установках щодо доцільності використання запропонованих для модернізації технічних рішень (очищення стоків і викидів, перероблення відходів тощо).

Програми впровадження «зеленої» технології в діюче виробництво (програми екологічної модернізації виробництва). Екологічні інновації як інструмент сталого розвитку аграрних підприємств.

Тема 2.6. Індикатори екологічних результатів діяльності підприємства

Поняття індикаторів екологічних результатів діяльності підприємства. Індикатори екологічних результатів в стандартних системах ISO 14000 і EMAS. Оцінка екологічного життєвого циклу продукції: призначення, функції.

Екологічний контролінг як концепція координованого забезпечення та використання релевантної інформації. Ефективність екологічного менеджменту.

Діагностика природоохоронного потенціалу підприємств на основі показників екологічного паспорту, результатів досліджень, проведених на підприємстві органами екологічного контролю. Екологічний паспорт підприємства. Діагностика параметрів, що характеризують екологічність продукції, що випускається підприємством.

Оцінка викидів і відходів підприємства, відповідності їх встановленим екологічним нормативам і вимогам. Використання результатів діагностики природоохоронного потенціалу підприємства для організації виробництва екологічно чистих і безпечних товарів.

Тема 2.7. Екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи для України та світу

Радіаційно-екологічні складові (припинення радіовикидів, захоронення радіоактивних відходів). Економічні, пов'язані з пошуком грошей на «Укриття». Соціальні питання чорнобильців з подоланням медичних наслідків в стані здоров'я та віддалених наслідків на різних рівнях флори в зоні відчуження пов'язаних з дією інкорпорованих нуклідів в структурних органах організму тощо.

Питання довкілля та оздоровлення забруднених територій.

Тема 2.8. Екологічні наслідки російсько-української війни в Україні

Екологічні наслідки (Донецька і Луганська області) — забруднення підземних вод, водойм, підтоплення площ і просідання ґрунту, забруд-

нення атмосферного повітря, виведення з ладу значних масивів ріллі, знищення і псування об'єктів природно-заповідного фонду.

Екологічно-небезпечне виробництво.

Підри́в Каховської ГЕС: наслідки руйнування греблі, евакуація, загрози. Екологічні зміни. Доля регіону.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	Денна форма				Заочна форма			
	Усього	У тому числі			Усього	У тому числі		
лк		пр	сп	лк		пр	сп	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
<i>Змістовий модуль 1. Теоретичні основи та забезпечення екологічного менеджменту</i>								
Тема 1.1. Концептуальні засади та структура системи екологічного управління.	10	2	2	6	9	1		8
Тема 1.2. Корпоративний екологічний менеджмент в системі екологічного управління.	10	2	2	6	9		1	8
Тема 1.3. Нормативно-правове та інформаційне забезпечення екологічного менеджменту.	12	2	4	6	9		1	8
Тема 1.4. Реалізація екологічної стратегії.	8	2	2	4	9		1	8
Тема 1.5. Розробка, впровадження і розвиток системи екологічного менеджменту на підприємстві.	8	2	2	4	10	1	1	8
Тема 1.6. Стратегічний екологічний менеджмент як складова частина успіху підприємства.	10	2	2	6	9	1		8
Разом за змістовий модуль 1	58	12	14	32	55	3	4	48

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Змістовий модуль 2. Практичні напрями та інструменти впровадження системи екологічного менеджменту								
Тема 2.1. Екологічна стандартизація і сертифікація.	8	2	2	4	9	1		8
Тема 2.2. Екологічна експертиза, екологічний облік та екологічний аудит як інструменти екологічного менеджменту.	8	2	2	4	10	1	1	8
Тема 2.3. Екологічний маркетинг в системі екологічного менеджменту. Розробка і реалізація «зеленої» продукції.	8	2	2	4	9		1	8
Тема 2.4. Демонстрація відповідності.	8	2	2	4	8			8
Тема 2.5. Екологічний інжиніринг в системі екологічного менеджменту.	8	2	2	4	9	1		8
Тема 2.6. Індикатори екологічних результатів діяльності підприємства.	8	2	2	4	8			8
Тема 2.7. Екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи для України і світу.	7	2	1	4	6			6
Тема 2.8. Екологічні наслідки російсько-української війни в Україні.	7	2	1	4	6			6
Разом за змістовий модуль 2	62	16	14	32	65	3	2	60
Усього годин	120	28	28	64	120	6	6	108

Примітка: лк – лекції, пр – практичні заняття, ср – самостійна робота студентів.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Тема 1. Концептуальні засади та структура системи екологічного управління.

Мета: вивчення основних принципів, підходів та організаційних структур, які використовуються для формування та реалізації екологічної політики, а також забезпечення раціонального використання природних ресурсів та збереження довкілля.

План

1. Екологічна безпека та сталий розвиток.
2. Державні органи управління у сфері екології, законодавча база, екологічний контроль..
3. Координація дій з іншими країнами у сфері охорони навколишнього середовища.

Практичне завдання:

Завдання 1: Розробка екологічної політики та програми

1. Оберіть умовну компанію:

Наприклад, завод з виробництва будматеріалів, агропромислове підприємство або ресторан.

2. Аналіз діяльності:

Вивчіть особливості виробництва, споживання ресурсів, утворення відходів, викидів та скидів.

3. Розробка екологічної політики:

- Сформулюйте принципи та зобов'язання компанії у сфері охорони навколишнього середовища.

- Визначте основні цілі та завдання екологічного менеджменту (наприклад, зменшення викидів, економія води та електроенергії, повторне використання відходів).

4. Розробка екологічної програми:

- Визначте конкретні заходи та кроки для досягнення цілей екологічної політики.

- Вкажіть відповідальних осіб за виконання програми.

- Встановіть терміни реалізації заходів.
- Передбачте систему моніторингу та звітності.

5. *Врахування міжнародних стандартів:*

- Ознайомтесь з вимогами ISO 14001 та іншими релевантними стандартами.
- Забезпечте відповідність вашої політики та програми цим вимогам.

Завдання 2: Проведення екологічного аудиту та розробка заходів

1. *Планування аудиту:*

- Визначте об'єкт аудиту (наприклад, певний цех, процес).
- Розробіть план аудиту, включаючи критерії та методи оцінки.

2. *Проведення аудиту:*

- Зберіть необхідну інформацію про екологічні аспекти діяльності об'єкта аудиту.

- Проаналізуйте відповідність фактичного стану вимогам екологічної політики та стандартів.

3. *Розробка рекомендацій:*

- Визначте слабкі місця та потенційні ризики.
- Розробіть конкретні заходи щодо усунення недоліків та покращення екологічних показників.
- Вкажіть відповідальних осіб та терміни виконання робіт.
- Передбачте систему моніторингу та оцінки результатів.

Ці практичні завдання допоможуть глибше зрозуміти концептуальні засади та структуру системи екологічного менеджменту, а також набути практичних навичок у її розробці та впровадженні.

Рекомендована література:

1. Берзіна С.В., Ярьськовська І.І. та ін. Системи екологічного управління: сучасні тенденції та міжнародні стандарти: *посібник* – К: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування. 2017. 134 с. ISBN 978-617-7326-29-7

2. Савчук Т.В., Накладюк Н.М. Система екологічного менеджменту: особливості впровадження українськими підприємствами. *Наукові записки ЛУБП*. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 35. 2022. С. 115-122.

3. Петренко Н.О., Шевченко Н.О. Управління екологічною безпекою проектів та програм як передумова сталого розвитку України. *Інвестиції: практика та досвід*. № 7. 2024. С. 42-47.

Тема 2. Корпоративний екологічний менеджмент в системі екологічного управління

Мета: інтеграція екологічних аспектів у стратегію та операційну діяльність компанії з метою мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище та максимізації позитивного внеску в сталий розвиток.

План

1. Розробка та впровадження екологічної стратегії.
2. Впровадження системи екологічного менеджменту.
3. Оцінка впливу на навколишнє середовище.
4. Звітність та моніторинг.

Практичне завдання:

Завдання 1: Розробка екологічної політики

Вибір компанії:

Обрати реальну або вигадану компанію (наприклад, виробниче підприємство, ресторан, торговий центр, фермерське господарство).

Аналіз впливу на навколишнє середовище:

Визначити основні види впливу компанії на довкілля (наприклад, викиди в атмосферу, забруднення води, утворення відходів, використання енергії та ресурсів).

Формулювання екологічної політики:

- Розробити документ, що містить принципи, цілі та зобов'язання компанії щодо захисту довкілля.
- Включити конкретні заходи щодо зменшення негативного впливу та покращення екологічних показників.

Приклади цілей:

Зменшення викидів на X% за 2 роки, впровадження системи переробки відходів, використання енергоефективного обладнання, зниження водоспоживання.

Завдання 2: Заходи з енергозбереження та зменшення відходів

Аналіз енергоспоживання:

Визначити основні джерела споживання енергії в компанії та можливості її економії.

Впровадження енергоефективних технологій:

Розглянути можливість використання сонячних панелей, енергоефективного освітлення, теплоізоляції будівель, модернізації обладнання.

Зменшення відходів:

Запровадити систему роздільного збору сміття, переробку відходів, зменшення обсягів пакування.

Раціональне використання ресурсів:

Оптимізувати використання води, палива, сировини.

Рекомендована література:

1. Тарасюк Г.М., Дударчик В.С. Теоретичні засади екологічного менеджменту як засобу управління природоохоронною діяльністю. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економіка, управління та адміністрування*. 2018. № 4(86). С. 92-95. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2018-4\(86\)-92-95](https://doi.org/10.26642/jen-2018-4(86)-92-95)

2. Хом'як О.А., Гриневич Н.Є., Присяжнюк Н.М., Куновський Ю.В., Михальський О.Р. Екологічний менеджмент і аудит підприємств аграрного сектору: *навч. посібник*. Біла Церква. 2018. 88 с.

3. Лук'янов О.М. Екологічний менеджмент: *конспект лекцій*. Харків: УкрДУЗТ. 2022. 66 с.

Тема 3. Нормативно-правове та інформаційне забезпечення екологічного менеджменту

Мета: створення та підтримка системи що забезпечує раціональне використання природних ресурсів, зменшення негативного впливу на довкілля, досягнення сталого розвитку, дотримуючись правових та інформаційних інструментів.

План

1. Розробка та впровадження законодавчих актів, стандартів, нормативів, які регулюють діяльність у сфері охорони навколишнього середовища.

2. Система збору, обробки, аналізу та розповсюдження екологічної інформації.

3. Розробка та впровадження інформаційних систем та баз даних з екологічної інформації.

Практичне завдання:

Завдання 1: Розробка системи екологічного менеджменту для підприємства

Завдання:

- Обрати підприємство (наприклад, мале підприємство, середнє підприємство, великий виробничий комплекс).

- Розробити для нього систему екологічного менеджменту, що відповідає вимогам міжнародного стандарту ISO 14001 або національного законодавства.

Кроки:

- Оцінити екологічний профіль підприємства.
- Визначити основні екологічні аспекти діяльності.
- Розробити політику, цілі та завдання у сфері екології.
- Створити план заходів для досягнення поставлених цілей.
- Розробити систему моніторингу та контролю за виконанням плану.
- Встановити процедури звітності та комунікації.

Результат:

Есе, що містить опис системи екологічного менеджменту, включаючи політику, цілі, план заходів, процедури та інструкції.

Завдання 2: Оцінка відповідності діяльності підприємства екологічному законодавству

Завдання:

Обрати підприємство та провести аудит його діяльності на відповідність вимогам законодавства у сфері охорони навколишнього середовища.

Кроки:

- Визначити перелік екологічних вимог, що застосовуються до підприємства.
- Провести збір інформації про діяльність підприємства (документи, звіти, спостереження).
- Провести оцінку відповідності діяльності підприємства вимогам законодавства.
- Визначити невідповідності та їх вплив.
- Розробити рекомендації щодо усунення невідповідностей.

Результат:

Есе, що містить опис діяльності підприємства, аналіз відповідності вимогам законодавства, виявлені невідповідності та рекомендації щодо їх усунення.

Рекомендована література:

1. Дем'яненко К.А. Нормативно-правове забезпечення екологічного менеджменту. *Науковий вісник ХДУ*. Серія: Економічні науки. Випуск 11(3). 2015. С. 41-45. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhd_u_2015_11\(3\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhd_u_2015_11(3)_11)

2. Будько О.В., Кіріченко О.І. Концептуальні засади системи екологічного менеджменту та її інформаційне забезпечення. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. Том 35(74). № 4. 2024. С. 58-63.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4803/74-4-10>

3. Данилюк Л.Р. Екологічне інформаційне забезпечення в механізмі екологічної та інформаційної політики України. *Науковий вісник УНУ*. Серія: Право. Том 2. № 81. 2024. С. 11-15. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.1>

Тема 4. Реалізація екологічної стратегії

Мета: забезпечення сталого розвитку шляхом збалансування економічних, соціальних, екологічних потреб суспільства.

Для реалізації екологічної стратегії потрібно впроваджувати конкретні заходи на різних рівнях, від особистого до державного, враховуючи принципи сталого розвитку та раціонального природокористування.

План

1. Раціональне використання природних ресурсів.
2. Зменшення негативного впливу на довкілля.
3. Підвищення екологічної свідомості та культури.

Практичне завдання:

Завдання 1. Реалізація екологічної стратегії (на рівні громади/міста)

Сортування та переробка сміття:

Впровадження системи роздільного збору сміття, підтримка пунктів прийому вторинної сировини, організація освітніх кампаній щодо важливості сортування.

Озеленення:

Створення та підтримка зелених зон, парків, скверів, висадка дерев та кущів, проведення екологічних акцій.

Енергозбереження:

Заміна застарілого обладнання на енергоефективне, встановлення лічильників, впровадження "розумного" освітлення, проведення інформаційних кампаній щодо енергозбереження.

Раціональне використання води:

Встановлення водолічильників, пропаганда економного використання води, ремонт водопровідних мереж.

Зменшення використання пластику:

Заохочення використання багаторазових сумок, контейнерів, пляшок, відмова від одноразового посуду.

Розвиток громадського транспорту:

Впровадження та підтримка екологічного транспорту, створення велосипедних доріжок, розвиток пішохідних зон.

Екологічна освіта та просвіта:

Проведення лекцій, семінарів, виставок, акцій, спрямованих на підвищення екологічної свідомості населення.

Екологічний моніторинг:

Проведення регулярних спостережень за станом навколишнього середовища, виявлення та усунення екологічних загроз.

Впровадження екологічних стандартів:

Застосування принципів сталого розвитку у містобудуванні та архітектурі, контроль за дотриманням екологічних норм на підприємствах.

Результат:

Есе, що містить опис діяльності підприємства, аналіз відповідності вимогам законодавства, виявлені невідповідності та рекомендації щодо їх усунення.

Завдання 2. Реалізація екологічної стратегії (на рівні підприємства)

Впровадження екологічного менеджменту:

Розробка та впровадження екологічної політики, отримання екологічних сертифікатів.

Використання екологічно чистих технологій:

Заміна застарілого обладнання, впровадження енергозберігаючих технологій, зменшення викидів та скидів.

Раціональне використання ресурсів:

Економне використання води, енергії, сировини, зменшення утворення відходів.

Зменшення впливу на довкілля:

Впровадження систем очистки викидів та скидів, контроль за станом навколишнього середовища.

Впровадження принципів циркулярної економіки:

Переробка відходів, повторне використання ресурсів.

Розвиток екологічно відповідального бізнесу:

Соціальна відповідальність, прозорість, залучення громадськості.

Результат:

Есе, що містить опис діяльності підприємства, аналіз відповідності вимогам законодавства, виявлені невідповідності та рекомендації щодо їх усунення.

Рекомендована література:

1. Токмакова І.В., Корінь М.В., Гріневич Ю.П. Формування екологічної стратегії підприємств туристичної індустрії. *Економіка підприємства*. Вісник економіки транспорту і промисловості. № 81-82. 2023. С. 200-209. DOI: <https://doi.org/10.18664/btie.81-82.287070>

2. Круглов В.В. Інтеграція екологічних інновацій у стратегію сталого розвитку. Наукові перспективи. *Журнал Національні інтереси України*. № 1(6). 2025. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-1\(6\)-470-479](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-1(6)-470-479)

3. Ковальський А. Теоретичні аспекти формування стратегії сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. Випуск № 48. 2023. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-90>

Тема 5. Розробка, впровадження і розвиток системи екологічного менеджменту на підприємстві

Мета: формування знань про принципи, інструменти та методи, необхідні для впровадження та підтримки ефективної екологічної політики на підприємствах та в організаціях.

План

1. Система екологічного менеджменту: її складові та принципи функціонування.
2. Інструменти екологічного менеджменту: аудит, ліцензування, нормування.
3. Впровадження та підтримка систем екологічного менеджменту відповідно до міжнародних стандартів.

Практичне завдання:

Завдання 1.

1. Розробити СЕМ для обраного підприємства, враховуючи наступні етапи та рекомендації:

- Визначення сфери застосування СЕМ (вибрати конкретне підприємство (наприклад, виробниче, сільськогосподарське, сервісне) та описати його діяльність; визначити межі СЕМ (наприклад, окремий цех,

вся компанія); вказати правові та нормативні вимоги, що стосуються екологічної діяльності підприємства).

- Розробка екологічної політики (сформулювати основні принципи екологічної діяльності підприємства; встановити цілі та завдання СЕМ; забезпечити відповідність екологічної політики вимогам ISO 14001).

- Проведення екологічної оцінки (визначити всі аспекти діяльності підприємства, що мають вплив на навколишнє середовище (наприклад, викиди, відходи, використання ресурсів); оцінити значимість кожного аспекту та його вплив; встановити показники для моніторингу).

- Планування заходів щодо зменшення негативного впливу (розробити конкретні заходи для зменшення впливу на навколишнє середовище; встановити терміни виконання та відповідальних осіб).

- Впровадження СЕМ (надати рекомендації щодо навчання персоналу; впровадження процедур та інструкцій, що забезпечують виконання екологічної політики; моніторингу та контролю виконання заходів; збору та аналізу даних про екологічні показники).

- Розробка програми екологічного моніторингу (визначення параметрів для моніторингу (наприклад, концентрація шкідливих речовин у викидах, обсяг утворених відходів); визначення періодичності та місць моніторингу; визначення відповідальних осіб та процедур збору та аналізу даних).

2. Описати конкретні заходи, які підприємство може вжити для зменшення негативного впливу на навколишнє середовище.

3. Надати приклад звіту про екологічну діяльність обраного підприємства.

Рекомендована література:

1. Савчук Т.В., Накладюк Н.М. Система екологічного менеджменту: особливості впровадження українськими підприємствами. *Наукові записки ЛУБП*. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 35. 2022. С.115-122. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7671814>

2. Берзіна С.В., Яреськовська І.І. та ін. Системи екологічного управління: сучасні тенденції та міжнародні стандарти: *посібник*. К: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування. 2017. 134 с.

ISBN 978-617-7326-29-7

3. Минич Ю.В., Суржик Ю.О. Впровадження екологічного менеджменту на підприємствах. *Молодий вчений*. № 9(97). 2021. С.57-60. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-9-97-13>

Тема 6. Стратегічний екологічний менеджмент як складова частина успіху підприємства

Мета: розкрити значення екологічного аналізу як невід’ємної частини успіху підприємства; продемонструвати екологічну відповідальність як ключовий фактор для довгострокового сталого розвитку бізнесу.

План

1. Екологічний аналіз та його основні етапи.
2. Економічні переваги впровадження екологічних практик.
3. Репутаційні переваги екологічної відповідальності.

Практичне завдання:

Завдання 1.

1. Розкрити сутність роботи обраного підприємства.
2. Визначити підходи у запровадженні методів для успішного управління.
3. Показати роль менеджменту: впливового і дієвого важеля у досягненні поставлених цілей, розв’язанні соціальних та економічних проблем.
4. Сформулювати висновки у вигляді есе.

Рекомендована література:

1. Битов В.П. Менеджмент як запорука успіху в сучасних умовах ринкової економіки. Сталій розвиток економіки. № 2(53). 2025. С. 498-501.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-70>
2. Сидоров О.А., Фісуненко Н.О., Альошина Т.В., Фоменко А.Є. Стратегічний менеджмент: *підручник*. Дніпро: Арт-Прес. 2024. 352 с.
ISBN 978-966-348-505-8
3. Кривокульська Н.М., Богач Ю.А., Крисько Ж.Л. Стратегічне і екологічне управління як сучасні тренди управління комерційною діяльністю. *Економіка та суспільство*. Випуск № 41. 2022.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-45>

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ПРАКТИЧНІ НАПРЯМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Тема 2.1. Екологічна стандартизація і сертифікація

Мета: надати знання про принципи, методи, інструменти та нормативну базу екологічної стандартизації та сертифікації, їх роль у забезпеченні екологічної безпеки та сталого розвитку. Сприяти формуванню екологічної свідомості та відповідальності.

План

1. Екологічна стандартизація: національні та міжнародні екологічні стандарти.
2. Екологічна сертифікація: суть, види, вимоги.
3. Аналіз ролі екологічної стандартизації та сертифікації в охороні довкілля.

Практичне завдання:

Завдання 1. Аналіз існуючих екологічних стандартів

1. Виберіть конкретний продукт або процес (наприклад, виробництво пластикових пляшок, електроенергії, сільськогосподарської продукції).
2. Знайдіть відповідні національні та/або міжнародні екологічні стандарти, що стосуються цього продукту/процесу (наприклад, ISO 14001 для систем екологічного управління).
3. Проаналізуйте вимоги цих стандартів, виявивши, які екологічні аспекти вони охоплюють (викиди, стоки, управління відходами, енергоефективність тощо).
4. Оцініть, наскільки ці стандарти відповідають сучасним екологічним викликам.

Завдання 2. Розробка пропозицій щодо вдосконалення стандартів

1. На основі аналізу попереднього пункту, запропонуйте зміни до існуючих стандартів або розробіть нові вимоги для конкретної галузі чи підприємства.
2. Обґрунтуйте, чому ці зміни є необхідними та яку екологічну користь вони принесуть.
3. Розгляньте, як ці пропозиції можуть бути впроваджені на практиці.

Завдання 3. Впровадження екологічно дружніх практик у повсякденному житті

1. Оберіть один або декілька аспектів свого повсякденного життя (наприклад, споживання води, енергії, управління відходами, покупки).

2. Визначте, які дії можуть допомогти зменшити ваш екологічний слід (наприклад, сортування сміття, використання енергозберігаючих ламп, зменшення використання одноразових речей).

3. Впровадьте ці дії протягом певного періоду (наприклад, тиждень чи місяць) і задокументуйте свої спостереження, результати та труднощі.

4. Оцініть, наскільки ці дії сприяють реалізації принципів екологічної стандартизації.

Завдання 4. Розробка пропозицій щодо впровадження екологічної сертифікації на підприємстві

1. Оберіть певне підприємство (наприклад, виробника одягу, продуктового магазину, готелю).

2. Ознайомтеся з його діяльністю та вивчіть потенційні можливості для впровадження екологічної сертифікації.

3. Розробіть конкретні пропозиції щодо впровадження системи екологічного управління та отримання відповідного маркування.

4. Вкажіть, які переваги це може принести підприємству (наприклад, покращення іміджу, зменшення витрат, доступ до нових ринків).

Завдання 5. Дослідження впливу екологічно сертифікованої продукції на ринок

1. Оберіть певну категорію товарів (наприклад, косметику, побутову хімію, продукти харчування).

2. Проаналізуйте обсяги продажів екологічно сертифікованої та несертифікованої продукції в цій категорії.

3. Дослідіть ставлення споживачів до екологічно сертифікованої продукції (наприклад, за допомогою опитувань).

4. На основі отриманих даних зробіть висновки про вплив екологічної сертифікації на конкурентоспроможність та попит на продукцію.

Завдання 6. Екологічна експертиза

1. Виберіть об'єкт для екологічної експертизи (наприклад, промислове підприємство, сільськогосподарське угіддя, об'єкт рекреації).

2. Проведіть аналіз впливу об'єкта на довкілля, враховуючи законодавчі вимоги та стандарти.

3. Складіть висновок екологічної експертизи, вказавши на позитивні та негативні наслідки діяльності об'єкта, а також запропонувавши шляхи зменшення негативного впливу.

Рекомендована література:

1. Міронова Н.Г., Білецька Г.А. Екологічна стандартизація і сертифікація: навчальний посібник. Львів: «Новий Світ 2000». 2020. 140 с. ISBN 966-418-011-4

2. Михалевич А., Салавор О. Екологічна сертифікація в Україні та ЄС: проблеми та перспективи розвитку. *Papers from the IV International conference on European dimensions of sustainable development*. Київ. 2022. С. 97-108. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bi>

3. Торонченко О.М., Рома В.В., Чухліб Ю.О. Екологічна стандартизація, сертифікація та маркування: навчальний посібник для студентів спеціальностей 101 «Екологія» та 183 «Технології захисту навколишнього середовища» освітнього першого (бакалаврського) рівня вищої освіти усіх форм навчання. Полтава: ПолтНТУ. 2018. 114 с. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/handle/PoltNTU/4179>

Тема 2.2. Екологічна експертиза, екологічний облік та екологічний аудит як інструменти екологічного менеджменту

Мета: формування знань про зміст та процедуру здійснення екологічної експертизи, обліку та аудиту як важливих механізмів запобігання негативним екологічним ситуаціям на підприємствах та організаціях.

План

1. Екологічна експертиза як складова процедури оцінки впливу на навколишнє середовище.

2. Організація екологічно-орієнтованого обліку в контексті реалізації сталого розвитку підприємства.

3. Екологічний аудит у системі екологічного менеджменту.

Практичне завдання:

Завдання 1. Оцінка впливу будівництва нового житлового комплексу на екологічний стан прилеглої території

1. Детально вивчити проєкт (реального/уявного)будівництва аграрного підприємства, включаючи плани озеленення, а також передбачені заходи щодо захисту навколишнього середовища.

2. Проаналізувати вплив на навколишнє середовище: водні ресурси (оцінити вплив на водні об'єкти (річки, озера, підземні води) внаслідок

викидів, стоків, зміни рівня ґрунтових вод); атмосферне повітря (оцінити вплив викидів від будівельної техніки, транспорту та майбутніх мешканців на якість повітря); земельні ресурси (проаналізувати вплив на ґрунт, рослинність, родючість ґрунтів); шум і вібрація (оцінити вплив будівельних робіт та майбутньої експлуатації житлового комплексу на рівень шуму та вібрації); флора і фауна (оцінити вплив на місцеві види рослин і тварин, зокрема, на їх місця проживання та розмноження); соціальні аспекти: (проаналізувати вплив на соціальну інфраструктуру, транспортну ситуацію, рівень озеленення території).

3. Визначити екологічні ризики (можливі негативні наслідки для навколишнього середовища та здоров'я людей).

4. Розробити рекомендації (запропонувати заходи щодо мінімізації негативного впливу такі як, використання екологічно чистих будівельних матеріалів, впровадження системи очищення стічних вод, створення зелених зон та зон відпочинку, заходи щодо зниження рівня шуму та вібрації, компенсаційні заходи для пом'якшення впливу на флору та фауну).

5. Оцінити ефективність запропонованих заходів (наскільки запропоновані заходи зможуть забезпечити зниження негативного впливу на навколишнє середовище та досягнення екологічної безпеки).

6. Підготувати презентацію про результати екологічної експертизи, включаючи аналіз, оцінку ризиків, запропоновані заходи та висновки.

Завдання 2. Розробка екологічного звіту аграрного підприємства

1. Зібрати та узагальнити дані про викиди, скиди, відходи підприємства.

2. Описати заходи, що вживаються для зменшення негативного впливу на довкілля.

3. Проаналізувати ефективність цих заходів.

4. Підготувати презентацію про екологічний стан підприємства та заходи, які вживаються для його покращення.

Рекомендована література:

1. Сторожук, Т.М., Дружинська Н.С. Організація екологічно-орієнтованого обліку в контексті реалізації сталого розвитку підприємства. *Економіка та суспільство*. Випуск № 25. 2021. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-65>

2. Бігун Т., Полтавець Ф., Туліна Е. Екологічний аудит в Україні: шляхи вирішення деяких проблем. *Екологічне право*. № 11. 2020. С. 92-97.

URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.11.15>

3. Волошина Н.О., Волошин О.Г. Оцінка впливу на довкілля: навчально-методичний посібник. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2019. 150 с. URL: <https://enpuihb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6a0cd8fc-7a4e-445b-a875-1f8498e67bda/content>

Тема 2.3. Екологічний маркетинг в системі екологічного менеджменту. Розробка і реалізація «зеленої» продукції

Мета: формування у здобувачів цінностей, знань і умінь щодо реалізації маркетингової діяльності на засадах концепції сталого розвитку з урахуванням екологічних обмежень.

План

1. Сутність і концепція екологічного маркетингу.
2. Принципи екологічного маркетингу.
3. Поняття «зеленої» продукції, її особливості, розробка та виробництво.

Практичне завдання:

Завдання 1.

1. Приведіть та опишіть приклади «зеленого» маркетингу та грінвошингу (нечесного «зеленого» піару) на підприємстві.
2. Згадайте яке маркування «зеленої» продукції в Україні є офіційним.
3. Приведіть приклади протидії грінвошингу в Україні та світі.
4. Підготувати презентацію на тему: «Зелений» маркетинг в розвитку агробізнесу України».

Рекомендована література:

1. Нагірна М.Я. Грінвошинг: сутність поняття та класифікація різновидів. *Економіка. Фінанси. Право.* № 6/3. 2021. С. 20-23.
DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2021.6\(3\).5](https://doi.org/10.37634/efp.2021.6(3).5)
2. Сороколіт О.М. Сучасні тренди екологічного маркетингу для українського агробізнесу. *Економіка та суспільство.* Випуск № 68. 2024.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-153>
3. Нагієва А.І. Бізнес-орієнтація на зелений маркетинг як інструмент забезпечення сталого розвитку. *Економічний простір.* № 184. 2023. С. 158-163.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/184-28>

Тема 2.4. Демонстрація відповідності

Мета: знати методи та принципи впровадження системи екологічного управління в напрямку сталого розвитку, зменшуючи негативний вплив на навколишнє середовище, доводячи відповідність певним екологічним вимогам, стандартам, критеріям або очікуванням.

План

1. Система екологічного менеджменту відповідно до ISO 14001.
2. Процес постійного вдосконалення. Метод PDCA.
3. Схема екологічного менеджменту та аудиту EMAS.

Практичне завдання:

Завдання 1.

1. Визначте конкретні, вимірювані, досяжні цілі підприємства, обмежені в часі.
2. Визначте ресурси, необхідні для досягнення цілей.
3. Розробіть план досягнення поставлених цілей.
4. Реалізуйте план, розглядаючи його як експеримент.
5. Оцініть результати порівняно з початковими цілями.
6. Визначте, чи потрібно змінювати план в разі незадовільного результату і на якому етапі це краще зробити.
7. Підготуйте презентацію на тему: «Як працює цикл PDCA», поділіться своїми висновками з іншими, отримайте їх відгуки, переконайтеся в об'єктивності ваших висновків.

Рекомендована література:

1. Дегтярьова О.О. Застосування PDCA-циклу для цілей енергетичного контролю. *Проблеми системного підходу в економіці*. Випуск № 3(77)-1. 2020. С. 146-150. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-3-42>
2. Зінченко О.А., Приварникова І.Ю., Яковенко В.С., Редько В.С., Пащенко О.В. *Збірка кейсів «Європейські практики екологічної відповідальності та свідомого споживання»*. М-во освіти і науки України. ДНУ ім. О. Гончара. Дніпро. 2023. 172 с.
3. Будько О.В., Кіріченко О.І. Екологічний аудит у системі управління підприємством. *Економіка та управління підприємствами*. № 2(7). 2023. С. 41-47. DOI: [https://doi.org/10.31319/2709-2879.2023iss2\(7\).293561pp41-47](https://doi.org/10.31319/2709-2879.2023iss2(7).293561pp41-47)

Тема 2.5. Екологічний інжиніринг в системі екологічного менеджменту

Мета: розвинути у здобувачів розуміння важливості сталого розвитку та екологічної свідомості, а також надати їм знання та навички, необхідні для роботи у сфері екологічного інжинірингу.

План

1. Методи та інструменти екологічного інжинірингу.
2. Екологічне законодавство та стандарти.
3. Перспективи розвитку екологічного інжинірингу.

Практичне завдання:

Завдання 1. Розробка заходів для зменшення забруднення води на певному аграрному підприємстві

1. Визначення проблеми: забруднення води на місцевому підприємстві.
2. Збір інформації: проаналізуйте поточний стан, причини проблеми та можливі наслідки.
3. Розробка рішення: запропонуйте конкретні заходи для вирішення проблеми. Наприклад, встановлення очисних споруд.
4. Оцінка ефективності: проаналізуйте потенційний вплив запропонованих заходів на навколишнє середовище та економіку. Оцініть вартість впровадження та експлуатації, а також – очікувані результати.
5. Підготуйте командний проект на задану тему: розподіліть між собою обов'язки, враховуючи знання, навички та інтереси учасників. Комунікуйте, діліться інформацією, підтримуйте один одного.
Командний проект завершується створенням презентації.

Рекомендована література:

1. Боголюбов В.М., Сальнікова А.В., Ракоїд О.О. Екологічний моніторинг: *навчальний посібник*. Київ: НУБіПУ. 2023. 200 с. ISBN 978-966-641-373-7
2. Краснікова Н.О., Колісник К.В. Розвиток міжнародного інжинірингу для раціонального використання енергоресурсів. *Економіка та суспільство*. Випуск № 68. 2024. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-45>
3. Коцко Т.А., Пурій Г.М. Еколого-економічний реінжиніринг як інструмент розвитку підприємства. *І Міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи»*. Київ. 23 квітня 2020 року. С. 46-47. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/2022>

Тема 2.6. Індикатори екологічних результатів діяльності підприємства

Мета: ознайомлення здобувачів з поняттям екологічних індикаторів, їх класифікацією, правилами використання для оцінки та моніторингу впливу діяльності підприємств на навколишнє середовище.

План

1. Класифікація екологічних індикаторів.
2. Використання індикаторів для моніторингу та звітності.
3. Вплив екологічних індикаторів на прийняття управлінських рішень.

Практичне завдання:

Завдання 1. Проведення екологічного моніторингу умовного аграрного підприємства за допомогою екологічних індикаторів (рослин, тварин)

1. Визначення проблеми: масовий мор риби в місцевій водоймі.
2. Збір інформації: проаналізуйте поточний стан, причини проблеми та можливі наслідки.
3. Проведіть екологічний моніторинг: спостерігайте за станом води у водоймі щоб вчасно виявити негативні зміни.
4. Розробка рішення: запропонуйте конкретні заходи для вирішення проблеми захисту і збереження водойми та відновлення популяцій риб.
5. Оцінка ефективності: проаналізуйте потенційний вплив запропонованих заходів на навколишнє середовище.
6. Підготуйте командний проєкт на задану тему: розподіліть між собою обов'язки, враховуючи знання, навички та інтереси учасників. Комунікуйте, діліться інформацією, підтримуйте один одного.
Командний проєкт завершується створенням презентації.

Рекомендована література:

1. Матвійчук Н.М., Сидорук С.В. Формування системи індикаторів екологічної безпеки України. *Сталий розвиток економіки: міжнародний науково-виробничий журнал*. № 1(38). 2018. С. 113-119.
URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/14032>
2. Пустова С.О., Боголюбов В.М. Визначення та обґрунтування екологічних індикаторів на регіональному рівні. *Біологічні системи: теорія та інновації*. № 12(3). 2021. С. 41-49.
URL: <https://doi.org/10.31548/biologiya2021.03.005>
3. Шпакова Г.В. Детермінація системи оцінки еколого-економічних ефектів на основі індикаторів біосферосумісного виробництва. *Ефективна економіка*. № 3. 2020. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.3.77>

Тема 2.7. Екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи для України і світу

Мета: розкрити причини та наслідки аварії, сформувані у здобувачів розуміння важливості екологічної безпеки та екологічної відповідальності.

План

1. Причини та наслідки Чорнобильської катастрофи.
2. Екологічна безпека.
3. Екологічна відповідальність.

Практичне завдання:

Завдання 1.

1. Розглянути екологічні наслідки аварії на Чорнобильській АЕС.
2. Проаналізувати вплив радіоактивного забруднення на різні компоненти природи (грунт, воду, повітря, рослинний і тваринний світ); вплив на сільське господарство (забруднення продуктів харчування, обмеження використання земель).
3. Проаналізувати соціально-економічні наслідки катастрофи для населення та регіонів (демографічна ситуація, витрати на ліквідацію наслідків, компенсації, вплив на здоров'я населення).
4. Обговорити (дискусія) заходи з ліквідації наслідків аварії та запобігання техногенним катастрофам.
5. Підготувати презентацію та/або есе на задану тему.

Рекомендована література:

1. Кельман М., Ортинський В. Чорнобильська катастрофа – трагічний урок для всього людства. 35-та річниця аварії на ЧАЕС. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». № 2(30). 2021. URL: <https://doi.org/10.23939/law2021.30.001>
2. Іванюта С.П. 35 років Чорнобильської катастрофи: наслідки та пріоритети подолання. *Національний інститут стратегічних досліджень: центр безпекових досліджень*. 2021. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-04/chornobyl-tragediya.pdf>
3. Василенко М.Г., Зосімов В.Д., Дмитренко О.В., Шило Л.Г., Костюченко М.В. Радіологічне забруднення ґрунтів Київської області через 30 років після аварії на ЧАЕС. *Агроекологічний журнал*. № 3. 2016. С. 68-73. DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.3.2016.248866>

Тема 2.8. Екологічні наслідки російсько-української війни в Україні

Мета: аналіз впливу війни на довкілля, здоров'я населення та довгострокові наслідки для регіонів.

План

1. Вплив воєнних дій на навколишнє середовище.
2. Міжнародне співробітництво та підтримка.
3. Шляхи вирішення проблем та перспективи.

Практичне завдання:

Завдання 1.

1. Дослідити конкретну екологічну катастрофу, спричинену війною, наприклад, руйнування Каховської ГЕС.
2. Проаналізувати досвід інших країн у ліквідації екологічних наслідків воєнних дій.
3. Розробити пропозиції щодо покращення екологічного моніторингу та запобігання забрудненню довкілля.
4. Підготувати презентацію та/або есе на задану тему.

Рекомендована література:

1. Мічуда В.В., Воловик Л.М., Бондаренко Р.І. Екологічні наслідки війни росії проти України. *Інноваційна педагогіка: теорія і методика управління освітою*. Випуск 80. Том 1. 2025. С. 135-138.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/80.1.27>
2. Сак Т.В., Більо І.О., Ткачук Ю.Е. Еколого-економічні наслідки російсько-української війни. *Економіка та суспільство*. Випуск № 38. 2022.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-6>
3. Корольова В.В., Даниль А.І. Вплив військової агресії на екологічну ситуацію в Україні. *Legal Bulletin*. № 14. 2024. С. 51-57.
DOI: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2024-14-A7>

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

1. Сутність екологічного управління. Екологічне управління і екологічний менеджмент.
2. Адміністративно-контрольні інструменти екологічного управління.
3. Базові стратегії «зелених» фірм».
4. Британські стандарти екологічного менеджменту.
5. Види організаційних структур корпоративного екологічного менеджменту.
7. Визначення потреби в персоналі для здійснення екологічної діяльності, підбір кадрів та їх розстановка.
8. Еволюція інструментів екологічного управління.
9. Екологічна місія та екологічні цілі організації. Екологічний SWOT-аналіз.
10. Екологічний аудит та міжнародні стандарти
11. Екологічний контролінг. Стратегічний та оперативний екоконтролінг.
12. Екологічний облік на підприємстві.
13. Екологічний стандарт ДСТУ ISO 14001:2006 «Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування».
14. Екологічні баланси як елемент інформаційної системи підприємства.
15. Економічні інструменти екологічного управління.
16. Закон України "Про екологічний аудит".
17. Закон України "Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату".
18. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року».
19. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища".
20. Індикатори екологічних результатів діяльності підприємств.
21. Історія розробки стандартів екологічного менеджменту.
22. Менеджмент-орієнтовані типи корпоративного екологічного менеджменту.

23. Методологічні засади екологічного менеджменту. Суб'єкти, об'єкти та функції екологічного менеджменту.

24. Методологічні засади екологічного менеджменту. Суб'єкти, об'єкти та функції екологічного менеджменту.

25. Методологічні засади екологічного менеджменту. Цілі та принципи екологічного менеджменту.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ПРАКТИЧНІ НАПРЯМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

1. Методологічні засади екологічного менеджменту. Цілі та принципи екологічного менеджменту.

2. Морально-етичні інструменти екологічного управління. Екологічна культура.

3. Мотивація та стимулювання екологічно релевантної поведінки персоналу.

4. Особливості екологічного обліку та звітності на українських підприємствах.

5. Оцінка діяльності та вимоги до керівництва в системі корпоративного екологічного менеджменту.

6. Оцінка екологічного життєвого циклу продукції.

7. Порядок впровадження системи екологічного менеджменту на підприємстві.

8. Проблемно-орієнтовані типи корпоративного екологічного менеджменту.

9. Роль управління персоналом в досягненні екологічних цілей.

10. Соціально-орієнтовані типи корпоративного екологічного менеджменту.

11. Стратегічний екологічний менеджмент: сутність та етапи розробки.

12. Сутність стратегічного планування в організації. Етапи розробки стратегії.

13. Сутність та необхідність контролю в екологічному менеджменті.

14. Сутність та структура групи міжнародних стандартів ISO 14000.

15. Сутність та функції екологічного аудиту.

16. Сучасні парадигми корпоративного екологічного менеджменту.

17. Сфокусовані системи менеджменту QHSE.

18. Схема екологічного менеджменту й аудиту EMAS.

19. Теорії фірми в концепції екологічного менеджменту (менеджеріальна (управлінська) теорія фірми, теорія стейкхолдерів, теорія сервісної фірми).

20. Тип організації екологічного менеджменту на підприємстві в залежності від рівня його екологічної активності.

21. Шляхи екологічно орієнтованої трансформації бізнесу (еко-ефективність та метод системних змін).

22. Штучний інтелект як інструмент забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку аграрного підприємства.

23. Штучний інтелект і довкілля: рятівник чи загроза для природи.

24. Екологічні аспекти інноваційного управління підприємствами.

25. Штучний інтелект – нова екологічна загроза.

ПИТАННЯ ДЛЯ МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

1. Принципи екологічного управління (принципи сталого розвитку, екологічної відповідальності, запобігання, інтеграції екологічних вимог).

2. Екологічні цілі (повітря, вода, ґрунти, природні екосистеми, природні ресурси, переробка відходів, зміни клімату).

3. Екологічна політика та стратегії (національні та міжнародні угоди та програми, регіональні та місцеві екологічні плани, стратегії сталого розвитку).

4. Екологічна відповідальність бізнесу (екологічне управління на підприємствах, «зелене» виробництво, соціально-відповідальна поведінка).

5. Роль громадськості в екологічному управлінні (прийняття рішень, контроль, екологічна просвіта, громадянська позиція).

6. Екологічна освіта та наука (екологічна свідомість, екологічне управління, екологічні дослідження).

7. Екологічний аудит та моніторинг (екологічна ситуація на підприємстві, проблемні зони, динаміка змін).

8. Управління ресурсами та відходами (вода, енергія, сировина; сортування, переробка, утилізація).
9. Впровадження екологічно-чистих технологій (зменшення викидів, зниження негативного впливу).
10. Навчання та підвищення обізнаності з питань екологічної безпеки та відповідальності, формування екологічної свідомості.
11. Звітність та комунікація щодо екологічних показників діяльності підприємства.
12. Забезпечення екологічної відповідальності підприємства вимогам екологічного законодавства та міжнародних стандартів.
13. Принципи корпоративного екологічного менеджменту (сталий розвиток, запобігання, відповідальність, безперервне вдосконалення).
14. Переваги впровадження корпоративного екологічного менеджменту.
15. Нормативно-правове забезпечення екологічного менеджменту (законодавство, екологічні стандарти, екологічне нормування, контроль, експертиза, аудит).
16. Розробка та впровадження економічних інструментів для стимулювання екологічно-відповідальної поведінки (податки, субсидії).
17. Впровадження сталих практик у різних сферах життя (енергоефективність, відновлювальна енергія, раціональне використання ресурсів, переробка відходів).
18. Боротьба зі зміною клімату (парникові гази, відновлювані джерела енергії, адаптація до зміни клімату).
19. Розвиток екологічної інфраструктури в місті/регіоні (очисні споруди, сміттєпереробні заводи, природоохоронні території).
20. Розробка принципів та зобов'язань підприємства щодо захисту навколишнього середовища.
21. Встановлення цілей та завдань, спрямованих на покращення екологічних показників на підприємстві.
22. EMAS (Схема екологічного менеджменту та аудиту) – добровільна система екологічного менеджменту, розроблена Європейським Союзом.
23. Переваги EMAS (довіра, імідж, економія витрат, правова безпека).
24. Основні європейські системи екологічного менеджменту (EMAS, ISO 14001).
25. Вплив екологічного менеджменту на успіх підприємства (фінансові показники, репутація, довгострокова стійкість підприємства).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ПРАКТИЧНІ НАПРЯМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

1. Екологічна сертифікація та маркування продукції, що відповідає встановленим екологічним стандартам.
2. Розробка та впровадження стандартів, спрямованих на запобігання забрудненню навколишнього середовища.
3. Переваги екологічної сертифікації для бізнесу та для споживачів.
4. Екологічна й органічна сертифікація. Екомаркування.
5. Основні види та принципи екологічного обліку.
6. Основні аспекти екологічного маркетингу (еко-орієнтоване виробництво, упаковка, брендинг, збут, утилізація).
7. Екологічний та етичний маркетинг. Вплив на споживачів та бізнес.
8. Поняття, визначення, сутність екологічного інжинірингу.
9. Екологічний інжиніринг як спосіб досягнення сталого розвитку підприємства.
10. Система екологічних індикаторів сталого розвитку підприємства.
11. Екологічні аспекти розробки та реалізації «зеленої» продукції.
12. Економічні аспекти розробки та реалізації «зеленої» продукції.
13. Соціальні аспекти розробки та реалізації «зеленої» продукції.
14. Технологічні аспекти розробки та реалізації «зеленої» продукції.
15. Роль міжнародного співробітництва у просуванні «зелених» інновацій.
16. Перспективи «зеленої» економіки для України.
17. «Зелені» інвестиції у сталому розвитку підприємств. Світовий досвід.
18. Екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи для України. Вплив на здоров'я людей та тварин.
19. Економічні наслідки Чорнобильської катастрофи для України.
20. Гуманітарні наслідки Чорнобильської катастрофи для України.
21. Міжнародне співробітництво України у сфері ядерної безпеки та радіаційного захисту.
22. Війна в Україні – ризики для енергетичної безпеки.
23. Війна в Україні – ризики радіаційного забруднення.
24. Наслідки війни для Чорного та Азовського моря. Знищення морських екосистем.
25. Заходи для подолання наслідків військової агресії в Україні (моніторинг, міжнародна допомога, відновлення, екологічний контроль)

КОМПЛЕКТ ТЕСТІВ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ

Виберіть правильний варіант відповіді на питання

1. Управління в широкому значенні – це:
  - а) процес встановлення завдань для організації, визначення найкращого шляху їх використання;
  - б) послідовність дій менеджера;
  - в) конкретний кінцевий стан або очікуваний результат організації;
  - г) цілеспрямований вплив на об'єкт з метою змінити його стан або підтримати в поточному стані.

2. Термін "менеджмент" застосовується до управління:
  - а) живою і неживою природою;
  - б) технологічними процесами;
  - в) соціально-економічними процесами на рівні організації;
  - г) правильні відповіді а і в.

3. Чи відрізняються категорії «управління» і «менеджмент»:
  - а) так, кардинально відрізняються і є протилежними за значенням;
  - б) ні, вони тотожні;
  - в) управління – це складова менеджменту;
  - г) менеджмент – це складова управління.

4. Основні функції менеджменту – це:
  - а) планування, контроль, бухгалтерський облік, аналіз;
  - б) планування, організація, мотивація, контроль, координацій, облік і аналіз;
  - в) організація, мотивація, управління персоналом;
  - г) організація, мотивація, контроль, координація.

5. Процес і результат ініціативної діяльності економічних суб'єктів, спрямований на послідовне досягнення їхніх власних екологічних цілей і завдань, розроблених на основі самостійно прийнятої екологічної політики – це:
  - а) екологічна політика;
  - б) екологічне управління;
  - в) екологічний менеджмент;
  - г) екологічна економіка.

6. Система цілеспрямованих дій держави та окремих суб'єктів господарювання щодо забезпечення екологічної безпеки суспільства – це:

- а) екологічна політика;
- б) екологічне управління;
- в) екологічний менеджмент;
- г) екологічна економіка.

7. Сукупність основних принципів, зобов'язань і намірів діяльності у сфері охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів – це:

- а) екологічний менеджмент;
- б) екологія;
- в) екологічна економіка;
- г) екологічна політика.

8. Правила, відповідно до яких формується, функціонує і розвивається система екологічного менеджменту – це:

- а) методи екологічного менеджменту;
- б) функції екологічного менеджменту;
- в) принципи екологічного менеджменту;
- г) алгоритм екологічного менеджменту.

9. Екологічні аспекти – це:

а) конкретні прийоми та способи здійснення управлінського впливу на природоохоронну сферу;

б) правила, відповідно до яких формується, функціонує і розвивається система екологічного менеджменту у цілому;

в) елементи діяльності організації, її продукції або послуг, які можуть взаємодіяти з навколишнім середовищем;

г) принципи здійснення управління на навколишнє середовище.

10. Екологічний моніторинг, екологічні стандарти та нормативи відносяться до:

а) адміністративно-контрольних інструментів екологічного управління;

б) економічних інструментів екологічного управління;

в) соціально-психологічних інструментів екологічного управління;

г) нормативно-стимулюючих інструментів екологічного управління.

11. Відповідно до теорії стейкхолдерів, впровадження системи екологічного менеджменту на підприємстві є результатом:

- а) законодавчо встановлених вимог уряду;
- б) відомого обговорюваного узгодження інтересів інвесторів, власників, урядових організацій та місцевої громади;
- в) рішення топ-менеджерів про введення досить дорогих і не обіцяючих швидкої ринкової віддачі систем КЕМ, відповідних міжнародним стандартам ISO 14000 або EM AS;
- г) правильні відповіді б та в.

12. Фізичні та юридичні особи, які формують середовище прямого впливу – це:

- а) первинні стейкхолдери;
- б) вторинні стейкхолдери;
- в) складові ланцюга поставок;
- г) персонал компанії з точки зору менеджеріальної теорії фірми.

13. Конкуренти, місцеве населення, наукова спільнота за класифікацією Дюкхоффа відносяться до:

- а) підтримуючого типу;
- б) змішаного типу;
- в) граничного (маргінального) типу;
- г) не підтримуючого типу.

14. Теорія стейкхолдерів розглядає фірму як:

- а) спеціальний сервісний менеджмент для деякого прошарку із сукупності всіх груп зацікавлених сторін;
- б) мережу її внутрішніх і зовнішніх взаємин з окремими індивідами або їх групами, при акценті на необхідності узгодження їх інтересів;
- в) організацію, сфокусовану на внутрішній структурі фірми;
- г) на взаєминах між різними менеджерами, які реально керуються принципом обмеженої раціональності.

15. Теорія сервісної фірми розглядає фірму як:

- а) спеціальний сервісний менеджмент для деякого прошарку із сукупності всіх груп зацікавлених сторін;
- б) мережу її внутрішніх і зовнішніх взаємин з окремими індивідами або їх групами, при акценті на необхідності узгодження їх інтересів;

в) організацію, сфокусовану на внутрішній структурі фірми, включаючи взаємини між різними менеджерами, які реально керуються принципом обмеженої раціональності;

г) організацію, сфокусовану на внутрішній та зовнішній структурі фірми.

16. Три і більше економічні одиниці (юридичні чи фізичні особи), що безпосередньо беруть участь у зовнішніх і внутрішніх поставках продукції/послуг до споживача – це:

- а) первинні стейкхолдери;
- б) вторинні стейкхолдери;
- в) ланцюг поставок;
- г) альянсова мережа.

17. Дискурс індивідуальної свободи в ім'я захисту власних інтересів характерні для:

- а) класичної теорії фірми;
- б) сервісної теорії фірми;
- в) егоцентристської етики;
- г) гомоцентристської етики.

18. Умовою членства в ЄС є узгодження національного законодавства з екологічним правовим набутком ЄС, що містить:

- а) 45 законодавчих документів;
- б) 145 законодавчих документів;
- в) 200 законодавчих документів;
- г) 300 законодавчих документів.

19. Історія розробки стандартів екологічного менеджменту починається з:

- а) створення ООН в 1946 р.
- б) прийняття Британського стандарту BS 5750 на системи управління якістю в 1979 р.;
- в) конференції в Ріо-де-Жанейро в 1992 р.;
- г) погодження і публікації вимог до EMAS 1993 р.

20. Інвентаризація споживання, всіх вироблених фірмою продуктів, всіх викидів та розміщених відходів відповідає вимогам:

- а) BS 7750;
- б) EMAS;

- в) ISO14000;
- г) ISO 9000.

21. EMAS – це:

- а) законодавчий нормативний документ;
- б) нормативний документ;
- в) добровільна директива з управління та аудиту впливу на навколишнє середовище;
- г) схема екологічного менеджменту та аудиту, «еко-аудит».

22. Стандарти ISO14000 призначені для:

- а) забезпечення організацій елементами ефективної системи управління навколишнім середовищем, які можуть бути об'єднані з іншими елементами адміністративного управління;
- б) використання з метою створення нетарифних бар'єрів в торгівлі;
- в) посилення або зміни зобов'язань організації, що накладаються на неї законодавством;
- г) аудиту впливу на навколишнє середовище для компаній в межах Європейського Союзу.

23. Стандарти ISO 14000:

- а) мають пріоритет перед національним законодавством;
- б) встановлюють міжнародні нормативи на викиди забруднюючих речовин;
- в) доповнюють законодавчі вимоги і національні нормативи;
- г) всі вірні.

24. Стандарти ISO 14000:

- а) розробляються для кожної країни національним комітетом з врахуванням загальних настанов;
- б) суттєво видозмінюються в процесі адаптації до умов кожної країни;
- в) приймаються урядами держав методом «зміни обкладинки»;
- г) розробляються відповідним органом кожної країни.

25. Екологічна експертиза здійснюється:

- а) до початку реалізації проєкту (на стадії проєктування);
- б) під час реалізації проєкту;
- в) після завершення реалізації проєкту;
- г) під час та після завершення проєкту.

26. Екологічний аудит здійснюється:

- а) до початку реалізації проєкту (на стадії проєктування);
- б) під час реалізації проєкту;
- в) після завершення реалізації проєкту;
- г) під час та після завершення проєкту.

27. Обов'язковий екологічний аудит здійснюється:

- а) за замовленням зацікавлених державних органів;
- б) за ініціативою керівництва об'єкту аудиту або за узгодженням з ним, якщо замовником аудиту виступає третя зацікавлена сторона;
- в) на вимогу будь-якого клієнта даної фірми;
- г) тільки за рішенням суду.

28. У випадку банкрутства підприємства проводиться:

- а) обов'язковий екологічний аудит;
- б) добровільний аудит;
- в) суд може зобов'язати боржника провести аудит;
- г) будь-який екологічний аудит.

29. Предметом екологічної експертизи є:

- а) вплив діяльності, на навколишнє середовище;
- б) кількість здійснених викидів та скидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище;
- в) рівень впливу здійснених викидів та скидів забруднюючих речовин на здоров'я людей;
- г) вірні всі відповіді.

30. До об'єктів для обов'язкової екологічної експертизи відносяться:

- а) соціальні заклади;
- б) хімічна промисловість;
- в) природні заповідники, національні парки;
- г) немає вірної відповіді.

31. Екологічна експертиза спрямована на:

- а) запобігання екологічного збитку;
- б) ліквідацію наслідків завданого збитку;
- в) всі відповіді вірні;
- г) немає вірної відповіді.

32. В Україні здійснюються такі форми екологічної експертизи:

- а) юридична, економічна та соціальна;
- б) державна та громадська;
- в) повна та вибіркова;
- г) державна, громадська, інші екологічні експертизи.

33. Позитивний висновок державної екологічної експертизи є дійсним:

- а) на весь період функціонування проєкту;
- б) протягом 1 року від дня його видачі;
- в) протягом трьох років від дня його видачі;
- г) протягом п'яти років від дня його видачі.

34. Модель чистого виробництва орієнтована на:

- а) використання і трансформацію матеріальних ресурсів та екологічні наслідки виробничого процесу;
- б) попередження забруднення довкілля за рахунок використання інноваційних виробничих процесів, продуктів та послуг;
- в) проблеми, що виникають між фірмою та споживачами на різних етапах життєвого циклу;
- г) екологічні наслідки виробничого процесу.

35. Нелегальна утилізація відходів, використання у виробництві несертифікованої сировини та матеріалів відноситься до:

- а) інтегрованого екологічного менеджменту;
- б) тіньового екологічного менеджменту;
- в) соціально-орієнтованого екологічного менеджменту;
- г) всі відповіді вірні.

36. Соціально-орієнтовані типи екологічного менеджменту не включають системи:

- а) засновані на теорії стейкхолдерів;
- б) засновані на теорії сервісної фірми;
- в) глобалізовані;
- г) тіньові.

37. Екологічний менеджмент, побудований на основі лінійної організаційної структури, передбачає:

- а) розширення обов'язків усіх штатних одиниць;
- б) створення екологічних підрозділів на всіх рівнях ієрархії управління;

- в) введення посади радника директора з питань екології;
- г) всі відповіді вірні.

38. Екологічний менеджмент, побудований на основі лінійно-штабної організаційної структури, передбачає:

- а) розширення обов'язків усіх штатних одиниць;
- б) створення екологічних підрозділів на всіх рівнях ієрархії управління;
- в) введення посади радника директора з питань екології;
- г) всі відповіді вірні.

39. Наявність патентів на екологічні винаходи, володіння досвідом роботи у сфері охорони довкілля, почуття відповідальності за навколишнє середовище відносяться до:

- а) жорстких атрибутів екологічної кваліфікації;
- б) м'яких індикаторів екологічної кваліфікації;
- в) законодавчо-встановлених нормативів екологічної кваліфікації;
- г) не відносяться до атрибутів екологічної кваліфікації.

40. Екологічні баланси, екологічний аудит, екологічний контролінг – це:

- а) інструменти попереднього контролю;
- б) інструменти поточного контролю;
- в) інструменти заключного контролю;
- г) комплексні інструменти контролю.

41. Правові засади моніторингу навколишнього природного середовища визначені Законом України:

- а) «Про моніторинг навколишнього природного середовища»;
- б) «Про охорону навколишнього природного середовища»;
- в) «Про екологічний аудит»;
- г) «Про природно-заповідний фонд України».

42. Екологічно орієнтований облік матеріальних та енергетичних потоків, що застосовується для фіксування і поступової оцінки здійснюваних на підприємстві процесів трансформації енергії та матеріалів – це:

- а) екологічний облік;
- б) екологічний контролінг;
- в) екологічний баланс;
- г) екологічні нормативи.

43. Відслідковування, інвентаризація та аналіз всіх етапів, всіх входів і виходів системи продукту, а також потенційних екологічних впливів цієї системи протягом її життєвого циклу – це:

- а) екологічний контролінг;
- б) екологічний баланс;
- в) оцінка екологічного життєвого циклу товару;
- г) екологічний облік.

44. Існують наступні види екологічного менеджменту:

- а) за об'єктами та суб'єктами;
- б) за обсягом охоплення екологічних характеристик підприємства та напрямками управлінського впливу;
- в) всі відповіді вірні;
- г) немає вірної відповіді.

45. Суб'єкти екологічного менеджменту поділяються на:

- а) зовнішні та внутрішні;
- б) прямі та непрямі;
- в) системні та безсистемні;
- г) лінійні та функціональні.

46. За напрямками управлінського впливу екологічний менеджмент поділяється на:

- а) менеджмент природокористування, екологічного ризику, обслуговуючий екологічний менеджмент;
- б) системний та безсистемний;
- в) цілковитий та частковий;
- г) внутрішній та зовнішній.

47. Будь-який елемент діяльності організації, її продукції чи послуг, який може взаємодіяти з довкіллям, спричиняючи позитивні чи негативні зміни – це:

- а) екологічний аспект;
- б) екологічна експертиза;
- в) екологізація суспільного виробництва;
- г) екологічний аудит.

48. В основу екологічного управління покладено:

- а) дворівневу структуру;
- б) чотирирівневу структуру;

- в) трирівневу структуру;
- г) загальну структуру управління.

49. Обов'язкове дотримання нормативів та лімітів використання природних ресурсів відносять до:

- а) раціонального використання ресурсів;
- б) забезпечення екологічної безпеки;
- в) економічного стимулювання;
- г) забезпечення екологічної безпеки.

50. Будь-яка діяльність, спрямована на захист довкілля, покращення екологічної ситуації та сталого розвитку – це:

- а) екологічна ініціатива;
- б) екологічна безпека;
- в) екологічна політика;
- г) екологічна позиція.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Під час лекційного курсу застосовуються презентації у програмі Microsoft Office Power Point, роздатковий матеріал, дискусійне обговорення проблемних питань.

Під час практичних занять виконуються ситуаційні, розрахункові, тестові завдання; застосовуються різні методи навчання (обговорення в малих групах, мозковий штурм, ситуаційний аналіз, групова дискусія). Для аналізу використовуються нормативно-правові акти, реальна звітність установ та організацій, зразки документів.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Успішність здобувача оцінюється шляхом проведення поточного, модульного та підсумкового контролю.

Поточний контроль знань здобувачів з навчальної дисципліни проводиться в усній та письмовій формі.

Поточне оцінювання знань здобувачів здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача до виконання конкретної роботи. Об'єктами поточного контролю є:

- активність та результативність роботи здобувача протягом семестру щодо вивчення програмного матеріалу дисципліни;
- виконання завдань на практичних заняттях;
- виконання індивідуальних та самостійних завдань.

Модульний контроль рівня знань передбачає виявлення рівня опанування здобувачем матеріалу змістового модуля та вміння застосувати теоретичні знання для вирішення практичної ситуації і проводиться у вигляді письмового контролю. Контроль здійснюється за трьома складовими: лекційною (теоретичною), практичною та самостійною роботою.

Підсумковий контроль знань відбувається під час проведення іспиту. Усі форми контролю включено до 100-бальної шкали оцінювання.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ПРИСВОЮЮТЬСЯ ЗДОБУВАЧАМ

Оцінка знань здобувачів з дисципліни «Стратегічний аналіз» здійснюється відповідно до вимог кредитно-трансферної системи організації навчального процесу, яка базується на здійсненні наскрізного поточного контролю за навчальною діяльністю здобувачів.

Розподіл балів, які присвоюються здобувачам з навчальної дисципліни «Стратегічний аналіз» наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл балів, які присвоюються здобувачам з навчальної дисципліни «Стратегічний аналіз»

	Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Макс. к-ть балів
Лекції	5	5	10
Практичні заняття	15	15	30
Самостійна робота	5	5	10
ІНДЗ	10		10
Модульний контроль	20	20	40
Максимальна кількість балів			100

Шкала оцінювання успішності здобувачів вищої освіти

Оцінка національна	Оцінка ECTS	Визначення ECTS	Кількість балів з дисципліни
Відмінно	A	Відмінно – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	90-100
Добре	B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	82-89
	C	Добре – в загальному правильна робота з певною кількістю помилок	75-81
Задовільно	D	Задовільно – непогано, але із значною кількістю недоліків	64-74
	E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії	60-63
Незадовільно	FX	Незадовільно – потрібно працювати перед тим, як отримати позитивну оцінку	35-59
	F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота	1-34

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Базова література

1. Берзіна С. В., Яреськовська І. І. та ін. Системи екологічного управління: сучасні тенденції та міжнародні стандарти: *посібник* – К: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування. 2017. 134 с. ISBN 978-617-7326-29-7
2. Бігун Т., Полтавець Ф., Туліна Е. Екологічний аудит в Україні: шляхи вирішення деяких проблем. *Екологічне право*. № 11. 2020. С. 92-97.
URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.11.15>
3. Боголюбов В. М., Сальнікова А. В., Ракоїд О. О. Екологічний моніторинг: *навчальний посібник*. Київ: НУБіПУ. 2023. 200 с. ISBN 978-966-641-373-7
4. Будько О. В., Кіріченко О. І. Екологічний аудит у системі управління підприємством. *Економіка та управління підприємствами*. № 2(7). 2023. С. 41-47. DOI: [https://doi.org/10.31319/2709-2879.2023iss2\(7\).293561pp41-47](https://doi.org/10.31319/2709-2879.2023iss2(7).293561pp41-47)
5. Ковальський А. Теоретичні аспекти формування стратегії сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. Випуск № 48. 2023. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-90>

6. Корольова В. В., Даниль А. І. Вплив військової агресії на екологічну ситуацію в Україні. *Legal Bulletin*. № 14. 2024. С. 51-57. DOI: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2024-14-A7>

7. Краснікова Н. О., Колісник К. В. Розвиток міжнародного інжинірингу для раціонального використання енергоресурсів. *Економіка та суспільство*. Випуск № 68. 2024. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-45>

8. Круглов В. В. Інтеграція екологічних інновацій у стратегію сталого розвитку. Наукові перспективи. *Журнал Національні інтереси України*. № 1(6). 2025. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-1\(6\)-470-479](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-1(6)-470-479)

9. Минич Ю. В., Суржик Ю. О. Впровадження екологічного менеджменту на підприємствах. *Молодий вчений*. № 9(97). 2021. С.57-60. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-9-97-13>

10. Мічуда В. В., Воловик Л. М., Бондаренко Р. І. Екологічні наслідки війни росії проти України. *Інноваційна педагогіка: теорія і методика управління освітою*. Випуск 80. Том 1. 2025. С. 135-138. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/80.1.27>

11. Нагіева А. І. Бізнес-орієнтація на зелений маркетинг як інструмент забезпечення сталого розвитку. *Економічний простір*. № 184. 2023. С. 158-163. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/184-28>

12. Нагірна М. Я. Грінвошинг: сутність поняття та класифікація різновидів. *Економіка. Фінанси. Право*. № 6/3. 2021. С. 20-23. DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2021.6\(3\).5](https://doi.org/10.37634/efp.2021.6(3).5)

13. Петренко Н. О., Шевченко Н. О. Управління екологічною безпекою проєктів та програм як передумова сталого розвитку України. *Інвестиції: практика та досвід*. № 7. 2024. С. 42-47.

14. Пустова С. О., Боголюбов В. М. Визначення та обґрунтування екологічних індикаторів на регіональному рівні. *Біологічні системи: теорія та інновації*. № 12(3). 2021. С. 41-49. URL: <https://doi.org/10.31548/biologiya2021.03.005>

15. Савчук Т. В., Накладюк Н. М. Система екологічного менеджменту: особливості впровадження українськими підприємствами. *Наукові записки ЛУБІП*. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 35. 2022. С. 115-122.

16. Сак Т. В., Більо І. О., Ткачук Ю. Е. Еколого-економічні наслідки російсько-української війни. *Економіка та суспільство*. Випуск № 38. 2022. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-6>

17. Сороколіт О. М. Сучасні тренди екологічного маркетингу для українського агробізнесу. *Економіка та суспільство*. Випуск № 68. 2024. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-153>

18. Сторожук, Т. М., Дружинська Н. С. Організація екологічно-орієнтованого обліку в контексті реалізації сталого розвитку підприємства. *Економіка та суспільство*. Випуск № 25. 2021. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-65>

19. Токмакова І. В., Корінь М. В., Гріневич Ю. П. Формування екологічної стратегії підприємств туристичної індустрії. *Економіка підприємства*. Вісник економіки транспорту і промисловості. № 81-82. 2023. С. 200-209. DOI: <https://doi.org/10.18664/btie.81-82.287070>

20. Торонченко О. М., Рома В. В., Чухліб Ю. О. Екологічна стандартизація, сертифікація та маркування: навчальний посібник для студентів спеціальностей 101 «Екологія» та 183 «Технології захисту навколишнього середовища» освітнього першого (бакалаврського) рівня вищої освіти усіх форм навчання. Полтава: ПолтНТУ. 2018. 114 с. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/handle/PolNTU/4179>

21. Хом'як О. А., Гриневич Н. Є., Присяжнюк Н. М., Куновський Ю. В., Михальський О. Р. Екологічний менеджмент і аудит підприємств аграрного сектору: *навч. посібник*. Біла Церква. 2018. 88 с.

22. Шпакова Г. В. Детермінація системи оцінки еколого-економічних ефектів на основі індикаторів біосферосумісного виробництва. *Ефективна економіка*. № 3. 2020. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.3.77>

Допоміжна література

23. Бudyко О. В., Кіріченко О. І. Концептуальні засади системи екологічного менеджменту та її інформаційне забезпечення. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. Том 35(74). № 4. 2024. С. 58-63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4803/74-4-10>

24. Василик С. К., Гринчук Ю. С., Гудзенко А. В. Зелений менеджмент у корпоративній стратегії: моделі впровадження сталого розвитку. *Публічне управління і політика*. № 7-8 (11-12). 2025.

<https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.7-8.07>

<https://www.eu-scientists.com/index.php/pmap/article/view/330>

25. Василенко М. Г., Зосімов В. Д., Дмитренко О. В., Шило Л. Г., Костюченко М. В. Радіологічне забруднення ґрунтів Київської області через 30 років після аварії на ЧАЕС. *Аероекологічний журнал*. № 3. 2016. С. 68-73. DOI: <https://doi.org/10.33730/2077-4893.3.2016.248866>

26. Волошина Н. О., Волошин О. Г. Оцінка впливу на довкілля: навчально-методичний посібник. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2019. 150 с. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6a0cd8fc-7a4e-445b-a875-1f8498e67bda/content>

27. Гринчук Ю. С., Шкапенко А. М., Шемігон О. І. Актуалізація та пропозиції щодо удосконалення екологічного менеджменту на підприємстві (в розрізі кадрової політики). *Ефективна економіка*. 2022 р. № 1. URL: <http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/9921>

28. Гринчук Ю. С., Коваль Н. В., Вовкотруб Я. В. Впровадження механізму екологічного менеджменту в систему управління територіальних громад. *Ефективна економіка*. 2023. № 9. URL: <http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/8979>

29. Гринчук Ю. С. Екологічні наслідки знищення Каховського водосховища для півдня України. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Продовольча безпека України в умовах післявоєнного відновлення: глобальні та національні виміри»*. Наукове забезпечення впровадження екологічно безпечних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України. 30-31 травня 2024 р. Україна, м. Миколаїв С. 42-44. URL: <http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/12100>

30. Данилюк Л. Р. Екологічне інформаційне забезпечення в механізмі екологічної та інформаційної політики України. *Науковий вісник УНУ*. Серія: Право. Том 2. № 81. 2024. С. 11-15. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.2.1>
31. Дегтярєва О. О. Застосування PDCA-циклу для цілей енергетичного контролю. *Проблеми системного підходу в економіці*. Випуск № 3(77)-1. 2020. С. 146-150. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-3-42>
32. Дем'яненко К. А. Нормативно-правове забезпечення екологічного менеджменту. *Науковий вісник ХДУ*. Серія: Економічні науки. Випуск 11(3). 2015. С. 41-45. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2015_11\(3\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2015_11(3)_11)
33. Зінченко О. А., Приварникова І. Ю., Яковенко В. С., Редько В. С., Пащенко О. В. *Збірка кейсів «Європейські практики екологічної відповідальності та свідомого споживання»*. М-во освіти і науки України. ДНУ ім. О. Гончара. Дніпро. 2023. 172 с.
34. Іванюта С. П. 35 років Чорнобильської катастрофи: наслідки та пріоритети подолання. *Національний інститут стратегічних досліджень: центр безпекових досліджень*. 2021. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-04/chornobyl-tragediya.pdf>
35. Кельман М., Ортинський В. Чорнобильська катастрофа – трагічний урок для всього людства. 35-та річниця аварії на ЧАЕС. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». № 2(30). 2021. URL: <https://doi.org/10.23939/law2021.30.001>
36. Коцко Т. А., Пурій Г. М. Еколого-економічний реінжиніринг як інструмент розвитку підприємства. *I Міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи»*. Київ. 23 квітня 2020 року. С. 46-47. URL: <http://confmanagement.kpi.ua/2022>
37. Лук'янов О. М. Екологічний менеджмент: *конспект лекцій*. Харків: УкрДУЗТ. 2022. 66 с.
38. Матвійчук Н. М., Сидорук С. В. Формування системи індикаторів екологічної безпеки України. *Сталий розвиток економіки: міжнародний науково-виробничий журнал*. № 1(38). 2018. С. 113-119. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/14032>
39. Михалевич А., Салавор О. Екологічна сертифікація в Україні та ЄС: проблеми та перспективи розвитку. *Papers from the IV International conference on European dimensions of sustainable development*. Київ. 2022. С. 97-108. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bi>
40. Міронова Н. Г., Білецька Г. А. Екологічна стандартизація і сертифікація: навчальний посібник. Львів: «Новий Світ 2000». 2020. 140 с. ISBN 966-418-011-4
41. Тарасюк Г. М., Дударчик В. С. Теоретичні засади екологічного менеджменту як засобу управління природоохоронною діяльністю. *Вісник ЖДТУ*. Серія: Економіка, управління та адміністрування. 2018. № 4(86). С. 92-95. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2018-4\(86\)-92-95](https://doi.org/10.26642/jen-2018-4(86)-92-95)

Навчально-методичне видання

ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

**Методичні рекомендації до проведення практичних занять
та самостійної роботи здобувачів освітнього ступеня «бакалавр»
спеціальності ДЗ «Менеджмент»**

**Гринчук Ю. С.
Коваль Н. В.
Вихор М. В.**

Відповідальний редактор Ю. С. Гринчук

Комп'ютерне верстання: Мельник В.С.

Здано до складання 02.02.2026. Підп. до друку 27.02.2026.
Формат 60x84¹/₁₆. Ум. друк. арк. 3,2. Тираж 100.
Віддруковано ТОВ «Білоцерківдрук», 09117, м. Біла Церква,
бульв. Олександрійський 22, тел. (04563) 5-16-18.